

AIKUISKOULUTUKSEEN OSALLISTUMINEN KASAUTUU ENTISTÄ ENEMMÄN HYVÄOSAISILLE

— Kehityspiirteitä kahden vuosikymmenen ajalta

Suomessa on kymmenen vuoden välein tehty valtakunnallisia osallistumistutkimuksia aikuiskoulutuksesta. Tuorein niistä on laajaan haastattelumateriaaliin perustuva Aikuiskoulutustutkimus 1990, joka on Tilastokeskuksen ja opetusministeriön yhteishanke.

Uuden tutkimuksen mukaan aikuiskoulutus on kahdessakymmenessä vuodessa yleistynyt kaikissa väestöryhmissä. Samalla se painottuu entistä selvemmin hyväosaisiin ja pitkälle koulutettujen väestöryhmiin. Aikuisopiskelun painopiste on siirtynyt ammatilliseen aikuiskoulutukseen. Nämä tekijät koulutustarjonnan ohella selittävät ainakin osin sen, että pääkaupunkiseutu ja kaupungit ylipäänsä ovat aikuiskoulutuksen vahvaa aluetta. Alimmillaan ammatillinen aikuiskoulutus on maatalousyrittäjien keskuudessa.

Jukka Katajisto erittelee seuraavassa tämän tutkimuksen tietoja sekä eräiden muiden lähteiden perusteella suomalaisten osallistumisesta aikuiskoulutukseen. Hän käy myös läpi aikuiskoulutuksen eri osa-alueilla tapahtuneita muutoksia.

Aikuisopiskelun painopiste on siirtynyt entistä enemmän ammatilliseen aikuiskoulutukseen. Koulutuspolitiikassa on tietoisesti pyritty lisäämään osallistumismääriä tukemalla tarjontaa. On vahvistettu olemassa olevia koulu-

tusorganisaatioita — sekä erillisiä aikuiskoulutusyksiköitä että nuorten ja aikuisten yhteisiä koulutusorganisaatioita. Koulutuksen kysyntää on vahvistettu kehittämällä aikuisten opintotukea.

Sukupuolten väliset osallistumiserot eivät enää ole kasvaneet. Sekä perinteisesti yleissivistävissä että nykyään myös ammatillisissa aikuisopinnoissa naiset ovat miehiä aktiivisempia opiskelijoita. Riittävätkö huono-osaisuuden kehän murtamisessa enää pedagogiset tai koulutuspoliittiset ratkaisut kuten aikuisten ammatillisen opiskelukynnyksen madaltaminen ja erityistukitoimenpiteet miesten rekrytoinnissa? Miten voidaan ylittää sektoreittaisen hyvinvointipalvelujärjestelmän rajoja, löytää uusia yhteistyömalleja viranomais- ja muiden verkostojen välille sekä uudenlaista yhteisöllisyyttä aikuisopiskeluun?

Vuonna 1972 Aikuiskoulutuskomitean toimeksiannosta ja sittemmin vuonna 1980 väliaikaisen aikuiskoulutuksen kehittämisorganisaation johtoryhmän kanssa yhteistyössä laadittiin tutkimukset koko aikuiskoulutuksesta. Vuonna 1990 Tilastokeskus teki yhteistyössä opetuksen keskushallinnon kanssa uuden aikuiskoulutushaastattelun.

Tutkimuksilla on joitakin eroja aineistoissa, keruumenetelmissä, luokituksissa ja käsitteistöissä. (ks. sivu 238) Silti niiden tulosten perusteella voidaan tehdä suhteellisen luotettavia vertailuja ja päätelmiä aikuiskoulutukseen osallistumisen yleisistä muutoksista.

1. Osallistuminen kaksinkertaistunut

Aikuiskoulutukseen osallistui vuonna 1972 vuositason lähes 700 000 kansalaista eli noin viidennes aikuisväestöstä. Vuonna 1980 aikuisopintoja harjoitti miljoona ihmistä eli noin neljäsnes aikuisväestöstä. Vuonna 1990 aikuisopiskelijoita oli jo 1,6 miljoonaa eli selvästi yli 40 prosenttia aikuisväestöstä. Aikuisopintoihin osallistuneiden määrä on siis enemmän kuin kaksinkertaistunut kahden viime vuosikymmenen aikana. Osallistumisaktiivisuuden kasvu oli 1980-luvulla vielä suurempaa kuin 1970-luvulla (taulukko 1).

Taulukko 1.

Aikuisväestön osallistuminen aikuiskoulutukseen vuositason ja elämänsä aikana vuosina 1972, 1980 ja 1990

	1972	1980	1990	Muutos 1972—90 prosenttiyksikköinä
Vuositason	20	26	44	24
Elämänsä aikana	56	72	85	29

Pohjoismaisittain suomalaisten osallistuminen aikuiskoulutukseen on kohtalaisen hyvä. Esimerkiksi Ruotsissa osallistui aikuiskoulutukseen 50 prosenttia aikuisväestöstä vuonna 1987 ja Norjassa vähintään 16 vuotta täytäneestä väestöstä 23 prosenttia lukuvuonna 1986-87 — tosin Norjan osallistumisluvut eivät sisällä henkilöstökoulutusta (SCB 1988 ja Nordhaug 1991).

Jossakin elämänsä vaiheessa oli aikuiskoulutukseen osallistunut Suomessa vuoden 1972 tietojen mukaan kaksi miljoonaa aikuista eli 56 prosenttia aikuisväestöstä, vuonna 1980 vastaavasti 2,6 miljoonaa henkeä eli 72 prosenttia aikuisväestöstä sekä vuoden 1990 tietojen mukaan yli kolme miljoonaa henkeä eli 85 prosenttia aikuisväestöstä.

Niitä, jotka eivät olleet koskaan osallistuneet aikuiskoulutukseen, oli vuonna 1980

runas miljoona eli vajaat 30 prosenttia aikuisväestöstä, kun taas heitä on uusimpien tietojen mukaan enää vain noin 520 000 eli 15 prosenttia aikuisväestöstä. Siten siirryttäessä 1990-luvulle aikuisopiskelu koskettaa lähes jokaista aikuista, ehkä vanhimpia sukupolvia lukuun ottamatta.

2. Aikuisopiskelusta yli 2/3 ammatillista

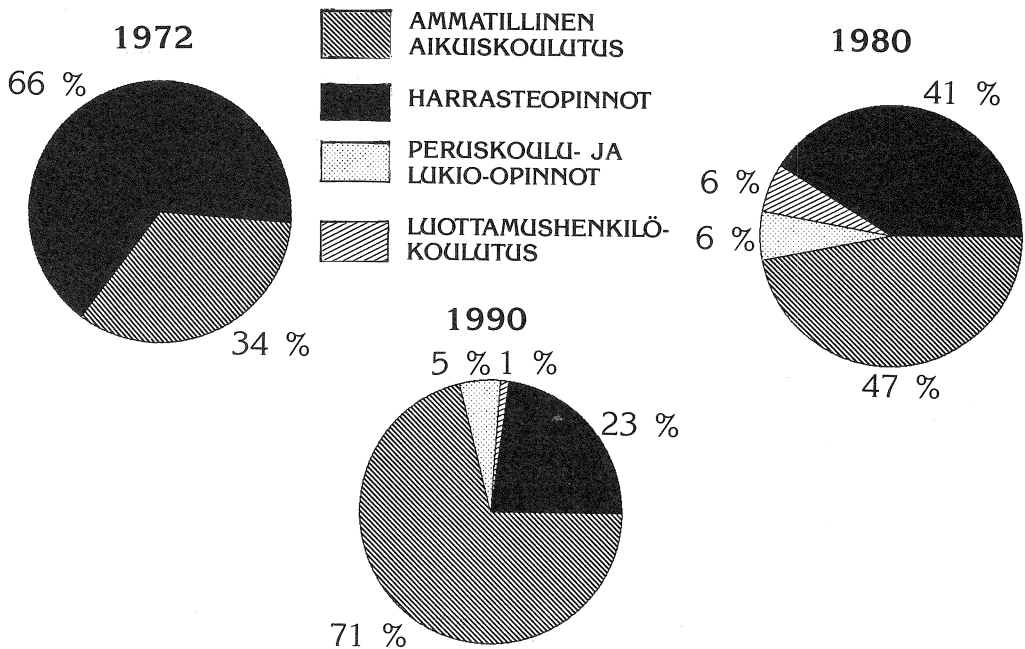
Koko aikuiskoulutuksen sisällön muutosta kuvaa, että vuonna 1972 kolmannes aikuiskoulutukseen osallistuneista harjoitti lähinnä ammatillisia ja loput yleissivistäviä opintoja (Lehtonen & Tuomisto 1973, 43). Vuonna 1980 aikuiskoulutuksen opintojaksoista puolet koettiin ammattiin tai työelämään ja toinen puoli vapaa-ajan harrastuksiin tai luottamustehtäviin liittyväksi (Katajisto 1983, 17). Vas-

taavasti vuonna 1990 noin 70 prosenttia koulutusjaksoista miellettiin ammatillisen aikuis-koulutukseen ja 30 prosenttia yleissivistäviin

aikuisopintoihin kuuluviksi. Yleissivistävä aikuiskoulutus on sinänsä lisääntynyt merkittävästi. (kuvio 1).

Kuvio 1.

Aikuiskoulutukseen osallistuminen opintojaksoilla koetun pääsisällön mukaan vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

Yli 1,1 miljoonaa yhteensä 3,7 miljoonasta 18—73-vuotiaasta sai vuonna 1990 ammatillista aikuiskoulutusta. Yleissivistävän ja ammatillisen aikuiskoulutuksen välinen raja on madaltunut sekä koulutuksen järjestäjän että aikuisopiskelijan kannalta. Ammatinhallintaan on ymmärretty sisältyvän entistä enemmän aiemmin pelkästään yleissivistävinä perusvalmiuksina pidettyjä asioita ja yleissivistävän aikuiskoulutuksen organisaatioiden järjestämä koulutus on mielletty yhä useammin työelämään liittyväksi.

Yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen rajan madaltuminen on heijastunut myös hallintoon, kun opetushallitus ja sen aikuiskoulutuksen linja perustettiin keväällä 1991.

3. Vapaasta sivistystyöstä ammatilliseen koulutukseen

1970-luku oli yleissivistävän aikuiskasvatuksen, kansanopistoissa, kansalais- ja työväe-

nopistoissa sekä opintokeskusten piirissä harjoitettavan vapaan sivistystyön aikaa, kun taas 1980-luku — erityisesti sen jälkipuolisko — oli ammatillisen aikuiskoulutuksen kasvua (taulukko 2).

Aikuisopiskelu on lisääntynyt kaikissa aikuiskoulutusta järjestävissä organisaatioissa ja toimintamuodoissa.

Yleinen ilmapiiri oli 1970-luvulla yhteiskunnalliselle sivistystyölle myönteinen. Vuonna 1976 voimaan tullut laki **opintokeskusten** valtionavusta paransi olennaisesti sivistysjärjestöjen ylläpitämien opintokeskusten edellytyksiä järjestää opintokerho- ja luentotoiminnan lisäksi kurseja (Alanen 1986). Opintokeskusten (tuolloin seitsemän, nykyisin 11) yhteistyössä järjestöjen kanssa järjestämä luottamus- ja muu yhteiskunnallinen koulutus on varsin laajaa tavoittaen alueellisesti ja yhteiskunnallisesti eri väestöryhmät (yhteensä yli puoli miljoonaa opetustuntia 1989). Opintokeskukset ovat merkittävin luottamushenkilökoulutuksen järjestäjä.

Taulukko 2.

Aikuisväestön osallistuminen keskeisiin aikuiskoulutusmuotoihin vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

	1972	1980	1990	Muutos 1972-90 prosenttiyksikköinä
Kansalais- ja työväenopistot (mukaan lukien avoin korkeakouluopetus)	10	16	16	+ 6
Muu vapaa sivistystyö (kansanopistot ja opintokeskukset)	3	10	11	+ 8
Työnantajan työpaikalla järjestämä koulutus (ammattioppilaitokset sekä korkeakoulut jne.)	5	13	19	+ 14
Työvoimakoulutus ja muu	4	7	17	+ 13
Muu aikuiskoulutus (iltalukiot, urheiluopistot, tanssiopistot)	4	2	3	-1
Haastateltuja yhteensä	N = 1 144	N = 3 614	N = 3 990	

Vapaa-ajan oppilaitoksina **kansalais- ja työväenopistot** (278) palvelevat kunnan paikallisia sivistystarpeita aina kaupunkilähiöistä maalaiskyliin asti. Toiminnan määrä kaksinkertaistui kahtena viime vuosikymmenenä (2,3 miljoonaa tuntia 650 000 opiskelijalle 1988-89, kouluhallitus 1990). Erityisesti taide- ja taitoaineiden opiskelu on lisääntynyt (Huuha 1990; Katajisto 1987).

Vuonna 1985 voimaan tullut lakiuudistus vahvisti yksityisinä sisäoppilaitoksina toimivien **kansanopistojen** (93) luonnetta aikuisoppilaitoksina. Yhden työvuoden (6-8 kuukautta) perusoppijakson rinnalla toimivien lyhytkurssien vähimmäiskesto muuttui viidestä kolmeen päivään, sittemmin 1991 15 tuntiin. Aikuisten viikonloppukurssit ovat nykyisin erittäin suosittuja kesäkurssien ohella. Kansanopistojen käyttöaste on ollut viime vuosina suurempi kuin koskaan aiemmin. Se kuvastaa kansanopistojen joustavuutta koulutusjärjestelmän muutoksessa (yhteensä 0,6 miljoonaa tuntia 1989).

Iltalukioiden ja lukion iltalinjojen (51) yleissivistävään tutkintoon tähtäävässä aikuisopetuksessa painopiste on siirtynyt yleisen

koulutustason nousun seurauksena peruskoulun oppimäärien suorittamisesta lukion oppimäärän ja siinä erityisesti yksittäisten oppiaineiden suorittamiseen (yhteensä liki 300 000 tuntia 1989). Kokeiluina ja muulla tavalla iltalukioiden yhteistyö on virinnyt ammatillisten oppilaitosten suuntaan. Parhailaan opetusministeriön työryhmässä pohditaan oppilaitoksen nimen, toiminnan tarkoituksen, hallinnon sekä valtionosuusjärjestelmän muutosta.

Merkittävin piirre on koko aikuiskoulutuksen muuttumisessa ollut viime vuosikymmeninä ammatillisessa aikuiskoulutuksen olennainen laajentuminen.

Erityisesti **henkilöstökoulutus** on lisääntynyt. Kaikkiaan noin 44 prosenttia 15-64-vuotiaista osallistui henkilöstökoulutukseen vuonna 1989 — koulutuspäiviä oli keskimäärin kuusi osallistujaa kohti (Tilastokeskus 1991). Tähän on vaikuttanut muun muassa teknologian kehitys ja ammattitaitovaatimusten nousu. On syytä otaksua, että koulutus ja työntekijöiden osaaminen mielletään entistä selvemmin keskeiseksi tuotannon tekijäksi. Taloudellisen kasvun ohella henkilöstökoulutuksen lisääntymiseen on vaikuttanut työnantajien myönteinen suhtautuminen.

Myös vapaa-ajalla aikuisten itsensä hankkima omaehtoinen aikuiskoulutus ammatillisissa oppilaitoksissa on olennaisesti kasvanut. 1980-luvun puolivälin jälkeen voimaan tullut lainsäädännön uudistus velvoitti ennen yksistään nuorille ammatillista koulutusta järjestäneitä oppilaitoksia järjestämään nyt myös aikuisille ammatillista peruskoulutusta.

Aikuisten opintotuen parantaminen
1980-luvun lopulla lisäsi kansalaisten mahdollisuuksia irrottautua työelämästä ammatilliseen aikuiskoulutukseen. Aikuisopintotuki on yli 90-prosenttisesti suuntautunut ammatilliseen koulutukseen. Runsaat neljä viidesosaa noin 14 000 tuensaajasta oli naisia vuonna 1990 (Haavio 1991).

Ammatillisia aikuiskoulutuskeskuksia (42) koskeva lainsäädäntö tuli voimaan vuoden 1991 alussa. Aikuiskoulutuskeskukset voivat järjestää valtioavun tukeman työvoimakoulutuksen lisäksi omaehtoista ammatillista aikuiskoulutusta valtion ja opiskelijoiden kotikunnan tuella. Ne voivat järjestää myös työnantajien kustantamaa henkilöstökoulutusta. Näin pyrittiin muuttamaan ”työttömien kurssi-paikat” joustaviksi ammatillisiksi oppilaitoksiksi, joilla on myös ammatillisen peruskoulutuksen todistuksenanto-oikeudet. Lisäksi rahoitusratkaisuilla haluttiin lisätä ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten joustavuutta ja reagoitiherkkyttä vastaamaan koulutuksen kysyntään.

Ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten opetuksen osuus kaikesta julkisen vallan tuke-

masta ammatillisesta aikuiskoulutuksesta oli vuonna 1989 lähes kaksi kolmasosaa (kaksi miljoonaa tuntia kaikkiaan 3,5 miljoonasta lähiopetustunnista; Tilastokeskus 1990). Siten ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset, jotka toteuttavat myös pääosan eli yli 90 prosenttia työvoimakoulutuksesta, ovat keskeisessä asemassa ammatillisen aikuiskoulutuksen sisällöllisessä kehittämisessä.

Niiden jälkeen ovat merkittävimpiä aikuiskoulutusta järjestäviä ammatillisia oppilaitoksia ammatilliset erikoisoppilaitokset (56; liki 400 000 tuntia 1989) ja terveydenhuoltoalan oppilaitokset (200 000 tuntia). Sen sijaan korkeakoulujen (20; 130 000 tuntia) ja kesäyliopistojen (21; 80 000 lähiopetustuntia) järjestämä aikuiskoulutus ei ole määrällisesti niin laajaa kuin yleisissä mielikuvissa on usein annettu ymmärtää.

4. Keski-ikäinen naistoimihenkilö aktiivisin opiskelija

Aikuiskoulutukseen osallistuminen on lisääntynyt koulutustarjonnan laajentumisen ja muun muassa yleisen koulutustason nousun seurauksena. Ennen muuta pitkän yleissivistävän ja ammatillisen pohjakoulutuksen saaneet sekä ylemmässä sosio-ekonomisessa asemassa olevat, palvelualalla toimivat osallistuvat aikuiskoulutukseen aktiivisesti. Käänteisesti sanoen: huono-osaisuus kertautuu koulutuksessa, jolloin koulutuspoliittiset toimenpiteet eivät enää yksin riitä (taulukko 3, kuviot 2 ja 3).

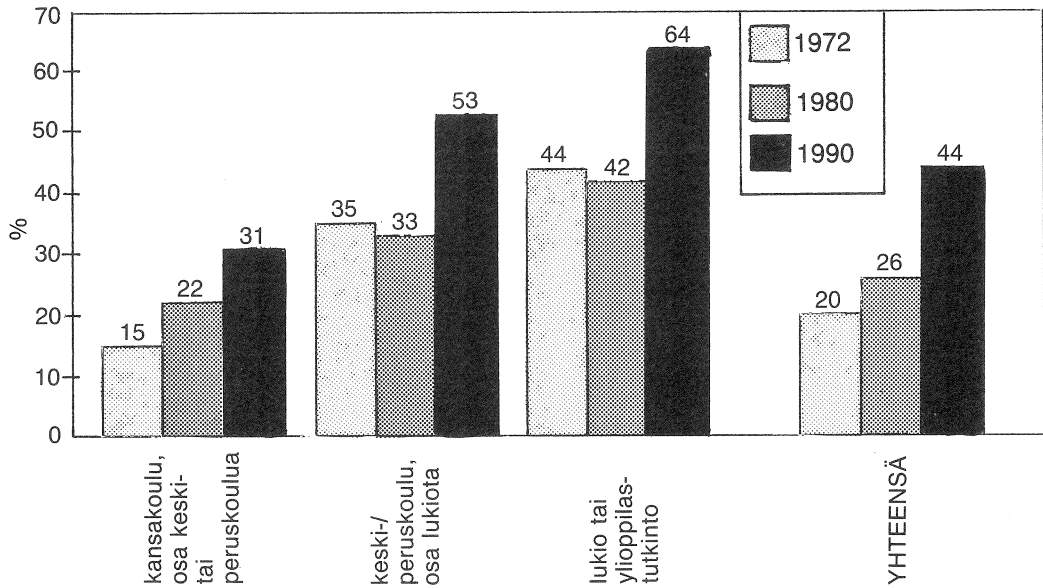
Taulukko 3.

Ammatillinen peruskoulutus ja osallistuminen aikuiskoulutukseen vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

	1972	1980	1990	Muutosprosentti-yksiköinä 1972—90
Ei ammatillista koulutusta	12	11	27	15
Ammatillinen kurssi	24	34	38	14
Koulutasoinen ammattitutkinto	26	30	48	22
Opistotasoinen ammattitutkinto	39	39	73	34
Korkeakoulututkinto	47	45	74	27
Tuntematon	13	—	—	—
Yhteensä	20	26	44	24

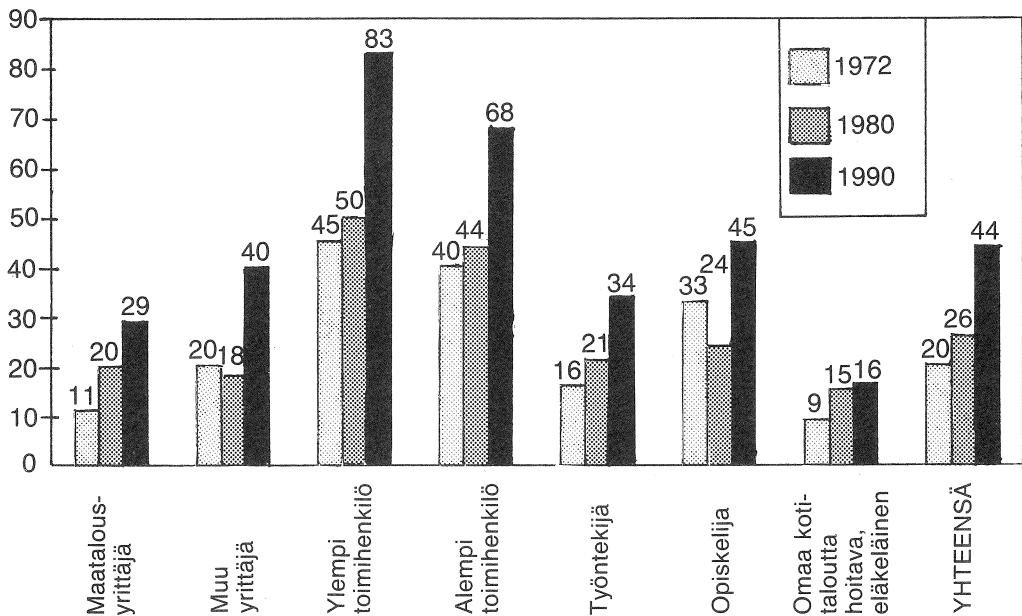
Kuvio 2.

Yleissivistävä pohjakoulutus ja osallistuminen aikuiskoulutukseen vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

Kuvio 3.

Eri sosio-ekonomisessa asemassa olevien osallistuminen aikuis-koulutukseen vuositasolla vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

Merkittävimpiä piirteitä aikouskoulutukseen osallistumisessa oli 1970-luvulla naisten aktiivisuuden kasvu. Sen sijaan 1980-luvulla sukupuolten väliset osallistumiserot eivät enää

ole kasvaneet. Vuonna 1990 aikuiskoulutukseen osallistui noin 710 000 miestä eli 41 prosenttia miehistä ja 880 000 naista eli 47 prosenttia naisista (taulukko 4).

Taulukko 4.

Sukupuoli ja osallistuminen aikuiskoulutukseen vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

	1972	1980	1990	Muutos 1972—90 prosenttiyksikköinä
Miehet	20	23	41	21
Naiset	21	30	47	26
Yhteensä	20	26	44	24

Yleissivistäviin tutkintoihin tähtäävä iltalukio-opiskelu sekä vapaa sivistystyö ovat selvästi naisten aluetta. Esimerkiksi iltalukioiden ja vapaan sivistystyön oppilaitosten opiskelijoista noin kolme neljäsosaa on naisia. Opintokeskusten yhteistyössä järjestöjen kanssa järjestämän opintokerho-, kurssi- ja luentotoiminnan opiskelijoista on myös selvästi yli puolet naisia (kouluhallitus 1990).

Ammatillisten oppilaitosten tutkintoon johdettavan omaehtoisen aikuiskoulutuksen opiskelijoista (yhteensä 14 000 opiskelijaa) oli naisia 70 prosenttia ja jatkolinjakoulutukseen osallistuneista puolet vuonna 1989 (Tilastokeskus 1990).

Toisaalla työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen ja oppisopimuskoulutukseen on osallistunut enemmän miehiä kuin naisia 1980-luvun loppuun asti. Tilanne on kuitenkin muuttunut: vuonna 1990 oppisopimuskoulutukseen osallistui jo hiukan enemmän naisia kuin miehiä (ammattikasvatushallitus 1990) ja työvoimapolitiittisessa aikuiskoulutuksessa oli molempia vuonna 1989 jo yhtä paljon (Tilastokeskus 1990). Tähän lienee vaikuttanut se, että työelämän ammattirakenne kehittyi fyysisestä työstä osittain palvelutyön ja ennen muuta tietotyön suuntaan. Juuri näillä toimialoilla ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuminen on kasvanut eniten — ja näillä sektoreilla on myös naisten osallistuminen työelämään lisääntynyt (kuviot 4).

Aiemmin miehet ovat osallistuneet naisia aktiivisemmin henkilöstökoulutukseen. Tähän sen sijaan jo vuonna 1989 naiset osallistuivat hieman runsaammin (45 prosenttia) kuin miehet (43 prosenttia). Tyypillisin henkilöstökoulutukseen hakeutuva on 35—44-vuotias keski- tai korkea-asteen tutkinnon suorittanut, suurehkon yrityksen tai julkishallinnon naistoimihenkilö. Vuotuisia koulutuspäiviä on kuitenkin perinteisesti ollut enemmän mies- kuin naisosallistujaa kohti (Tilastokeskus 1989).

Aikuiskoulutukseen osallistuminen vaihtelee jossain määrin ikäryhmittäin. Aktiivisimpia aikuisopiskelijoita ovat keski-ikäiset, jotka koostuvat muun muassa sodan jälkeen syntyneistä suurista ikäluokista (taulukko 5).

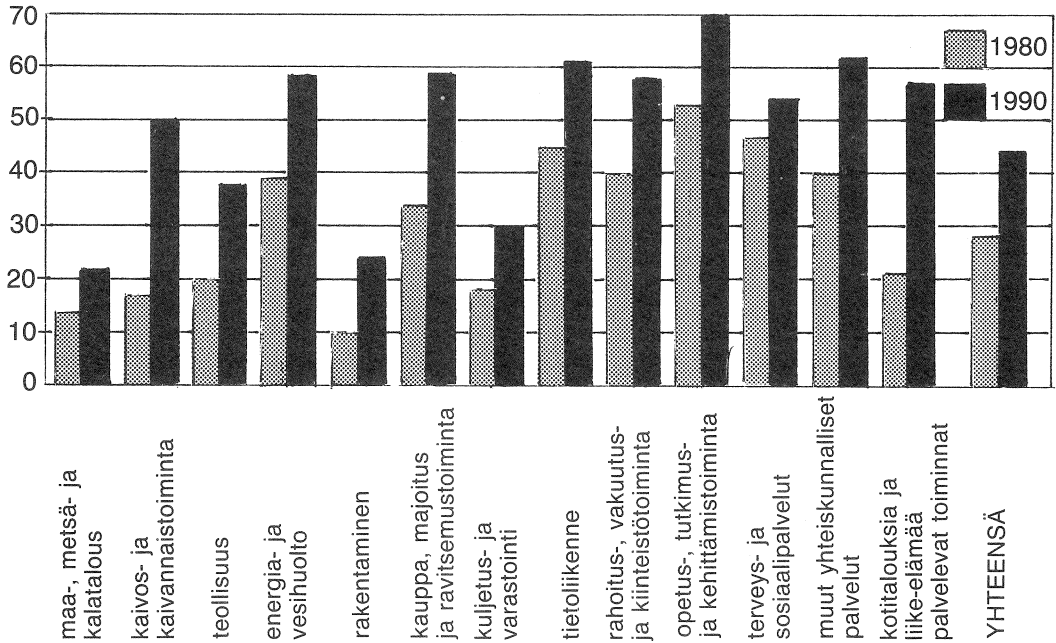
5. Ammatillista kaupungeissa, yleissivistävää maaseudulla

Alueelliset erot pienenivät erityisesti vapaassa sivistystyössä 1970-luvulla. Sen sijaan ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistumisessa oli vuonna 1980 jyrkkiä alueellisia eroja. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuneiden osuus oli 26 prosenttia aikuisväestöstä, kun se muualla maassa oli 19-20 prosenttia suuraluejaon mukaan (Katajisto 1984 b).

Ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistumisen kasautuminen pääkaupunkiseudulle ja

Kuvio 4.

Toimialat sekä työllisen aikuisväestön osallistuminen ammatilliseen aikuiskoulutukseen vuosina 1980 ja 1990 (%)

Taulukko 5.

Ikäryhmät ja osallistuminen aikuiskoulutukseen vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

Ikäryhmä	1972	1980	1990	Muutos 1972—90 prosenttiyksikkönä
—19	30	20	37	7
20—29	27	31	50	23
30—44	20	34	57	37
45—54	17	30	48	31
55—64	7	15	25	18
65—74	1	10	12	11
Yhteensä	20	26	44	24

yleensä suuriin kaupunkeihin näyttää jatkuvan. Sen sijaan yleissivistävään aikuiskoulutukseen osallistumisen voidaan olettaa jatkuvan maaseudulla suhteellisesti runsaampana kuin kaupungeissa, koska pienilläkin paikkakunnilla on runsaasti yleissivistävän koulutuksen tarjontaa.

osallistumisessa väli-Suomen (Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion, Keski-Suomen ja Vaasan läänit) kuntien asukkaat harjoittivat aikuisopintoja vähemmän kuin asukkaat muualla maassa. Pohjois-Suomessa (Oulun ja Lapin lääneissä) puolestaan aikuiskoulutusmahdollisuudet ja osallistumisaktiivisuus ovat kehittyneet myönteisesti ja ohittaneet maan keskiarvon (taulukko 6).

Taulukko 6.

Eri alueilla asuvien osallistuminen aikuiskoulutukseen vuosina 1972, 1980 ja 1990 (%)

	1972	1980	1990	Muutos prosentteina 1972—90
Pääkaupunkiseutu	30	29	53	23
Muu Etelä-Suomi	19	26	44	25
Väli-Suomi	20	25	38	18
Pohjois-Suomi	18	27	45	27
Kaupungit	25	28	47	22
Muut kunnat	15	24	40	25
Yhteensä	20	26	44	24

6. Opiskelukynnystä madallettava ja koulutustasoa nostettava

Muihin Pohjoismaihin verrattuna maamme aikuisväestön keskimääräinen koulutustaso on jäänyt jälkeen, vaikka se on jatkuvasti kohonnut ja nuorista aikuisista jo neljä viidestä on suorittanut jonkin peruskoulun jälkeisen tutkinnon. Muun muassa luonnollinen poistuma on vähentänyt kouluttamattomien aikuisten kokonaismäärää.

Hieman yli puolet 15 täyttäneestä väestöstä, lähes puolet työikäisestä väestöstä ja noin 40 prosenttia työllisestäkin väestöstä on kuitenkin yhä enintään perusasteen koulutuksen varassa. Esimerkiksi 30—49 -vuotiaista 600 000 ihmisellä (39 prosentilla 1,5 miljoonasta 30-49 -vuotiaasta) ei ole minkäänlaista ammatillista peruskoulutusta. Valtioneuvoston koulutuspoliittisen selonteon (1990) mukaan kehitystä pyritään kuitenkin nopeuttamaan.

Aikuisten ammatillinen peruskoulutus on nykyisin painottunut opistoasteen koulutukseen. Siksi opetussuunnitelmien kehittämissä työssä korostuu ennen muuta kouluasteen ammatilliseen tutkintoon johtavan opiskelukynnyksen madaltaminen ja ammatinhallinta, jolloin yleissivistäviä ja ammatillisia aineita on pyrittävä integroimaan. Erityisesti ammatillisten aikuiskoulutuskeskusten todistuksenanto-oikeudet työvoimapolitiisessa aikuiskoulutuksessa mahdollistavat kouluasteen tutkintoon johtavan koulutuksen kasvun.

Tutkinnon edellyttämän osaamisen arviointi, työssä oppimisen ja eri koulutusorganisaatioissa suoritettujen opintojen vertaileminen, rinnastaminen ja tiettyjen opinto-osien korvaa-

minen ovat aikuisen kannalta keskeisiä tehtäviä. Näin välttyttäisiin turhalta kertaamiselta ja motivoitaisiin aikuisia pitkäjänteiseen opiskeluun. Siirryttäessä oppiainejakoon perustuvista opetussuunnitelmista laaja-alaisiin työtehtäviä painottaviin opetussuunnitelmiin osaamisen arviointikäytännön ja aikuisopintojen näyttökoejärjestelmän kehittäminen korostuvat entisestäänkin.

7. Loppupäätelmiä

Aikuiskoulutukseen osallistuminen kasautuu entistä jyrkemmin niille väestöryhmille, joilla on ennestään pitkä yleissivistävä ja ammatillinen pohjakoulutus. Heitä on erityisesti sodan jälkeen syntyneissä suurissa ikäluokissa, heistä vähintään opistotasoisien ammatillisen tutkinnon suorittaneet naiset.

Ennen muita kouluttamattomat ja yksinäiset miehet ovat erilaisista erityistukitoimista huolimatta vaarassa joutua väliinpuotoajien asemaan aikuiskoulutukseen rekrytoinnissa. Työtömät, sosiaalisesti, sivistyksellisesti ja poliittisesti syrjäytyneet ovat vaikeasti havaittavissa nyky-yhteiskunnassa. Siksi heidän saamisensa mukaan aikuiskoulutukseen on erityisesti ns. hakevan toiminnan sekä opetuksen sisällön ja toteutuksen kehittämisen haaste.

Alueellisesti osallistuminen ammatilliseen aikuiskoulutukseen kasautuu suuriin kaupunkeihin. Yleissivistävä aikuisopiskelu jakautuu tasaisemmin kattavamman koulutustarjonnan vuoksi.

Ammatillisessa peruskoulutuksessa on sukupolvien välisiä koulutuseroja. Pitkäkestoinen aikuisten ammatillinen peruskoulutus on

lisäksi painottunut opistoasteen koulutukseen. Näistä syistä tulisi opiskelukynnystä madaltaa. On myös tarpeen kehittää opetussuunnitelmia, jotka tähtäävät kouluasteen tutkintoon ja joita toteutetaan työvoimapolitiittisena aikuis-koulutuksena.

Nykytrendejä on ollut aikuisopiskelun yksilöllistäminen, monimuoto-opiskelu ja etätyö. Taloudellinen hyvinvointi on ilmeisesti lisännyt ihmisten uskoa selviytyä elämässään yksin. 1990-luvulla yksilö ei ehkä kaipaa enää siinä määrin kuin 1970-luvulla ryhmiä, joita yhdistää yhteinen maailmankatsamus.

Aikuisopiskelija ei kuitenkaan pärjää ilman sosiaalisia verkostoja ja ryhmäohjauksen käyttöä. Heikoillakin yhteyksillä, sellaisilla kuten kansalaisopistojen kunnallisilla harrasteryhmillä tai opintokeskusten opintokerhoilla, on entistä suurempi merkitys yhteiskuntaa koossa pitävänä, kevyinä rakenteina (Noro 1991).

On mahdollista, että ammatillisissa aikuisopintoissa nousevat esiin entistä enemmän yhteisöllisyys sekä eettisiä elämänarvoja ja elämänhallintaa käsittelevät oppisisällöt ja -menetelmät.

REFEROITUJEN TUTKIMUSTEN AJANKOHTA, IKÄRAJAUS JA OTOS

Vuoden 1972 postikysely (Lehtonen & Tuomisto 1973):

tutkimusajanjakso 1.9.1971—31.8.1972

16—64 -vuotiaat

N = 1440

Tilastokeskuksen käyntihaastattelu 1980 (Katajisto & Syvänperä 1983, Katajisto 1984 a ja b):

tutkimusajanjakso 1.9.1979—31.8.1980

15—74 -vuotiaat

N = 3614

Haven & Syvänperä (1984), Tilastokeskus:

käytetty ajanjakso 1.9.1979—31.12.1980

Tilastokeskus 1990:

osallistuminen viimeisten 12 kuukauden aikana

18—73 -vuotiaat

N = 3990

KIRJALLISUUS

Alanen, A. 1986. Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen. Tampereen yliopiston aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 23/1986. Tampere.

Ammattikasvatushallitus 1990. Oppisopimuskoulutustilasto 1989. Suunto-tiedote 56. Ammattikasvatushallitus. Suunnittelutoimisto 6.6.1990. Helsinki.

Haavio, M. Pelisäännöistä tavoitelukuihin. Miten suunnitella aikuiskoulutusta. Sisältyy teokseen Näkökulmia koulutuksen kehittämiseen. Toim. Lehtisalo, L. Opetusministeriön suunnittelusihteeristön julkaisuja 8. Helsinki 1991.

Haven, H. & Syvänperä, R. 1984. Aikuiskoulutukseen osallistuminen 1980. Tilastokeskus, tutkimuksia nro 92. Helsinki.

Huuhka, K. 1990. Kansalais- ja työväenopistotoiminnan historia 1899-1979. Kansalais- ja työväenopistojen liitto. Jyväskylä.

Katajisto, J. & Syvänperä, R. 1982. Aikuiskoulutushaastattelu 1980. Aikuiskoulutuksen johtoryhmä. Helsinki. Moniste.

Katajisto, J. 1983. Changes in Participation in Adult Education in Finland in the 1970's. Adult Education in Finland Vol 12. No 2/1983. Helsinki.

Katajisto, J. 1984a. Osallistumismuutokset Suomen aikuiskasvatuksessa 1972—1980. Aikuiskasvatus 2/1984.

Katajisto, J. 1984b. Aikuisopintoihin osallistumisen kasautuminen ja esteet. Aikuiskasvatus 3/1984.

Katajisto, J. 1987. Taideaineiden suosio kasvaa. Kansalais- ja työväenopistojen opetussisällöt muuttuneet. Opistolehti/Studieringen 7/87.

Kouluhallitus 1990. Tutkimuksia ja selvityksiä 1/1990. Tilastotietoja kansanopistoista, kansalais- ja työväenopistoista ja musiikkioppilaitoksista työvuonna 1989-90 sekä opintokeskuksista ja urheiluopistoista vuonna 1989. Kouluhallitus. Aikuiskasvatusosasto. Helsinki 1990.

Lehtonen, H. & Tuomisto, J. 1973. Aikuiskoulutus Suomessa: Käsitteet ja käyttö. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tutkimuksia A:45. Tampere: Tampereen yliopisto.

Nordhaug, Udd 1991. Aikuiskasvatuspolitiikka ja vaipan sivistystyön järjestöt Norjassa. Aikuiskasvatus 2/1991.

Noro, A. 1991. Muoto, moderniteetti ja 'kolmas'. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Jyväskylä. Statistisk ukehefte. Nr 39/88. 28.9.1988.

SCB 1988. Personalutbildningvåren 1987. Bakgrundsmaterial om vuxenutbildning. 1988:1. Stockholm.

Statistisk sentralbyrå. Oslo.

Suomen koulutusjärjestelmä, koulutuksen taso ja kehittämislinjat. Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko eduskunnalle 22.5.1990. Helsinki.

Tilastokeskus 1989. Henkilöstökoulutus 1982-1987. Koulutus ja tutkimus 1989:18. Tilastokeskus, Helsinki.

Tilastokeskus 1990. Ammatillisten oppilaitosten aikuiskoulutus 1989. Koulutus ja tutkimus 1990:23. Tilastokeskus, Helsinki.

Tilastokeskus 1991. Aikuiskoulutustutkimus 1990. Ennakkotietoja 24.9.91. Koulutus ja tutkimus 1991:10. Helsinki.